

KAZAN TATARLARINDA KİŞİ ADLARI

Bülent GÜL*

Özet: Bu çalışmada Kazan Tatarlarının kişi adları yapı ve anlam bakımından Kazan Tatarları sosyo-kültürel bağlamında incelenmekte ve tasnif edilmektedir.

Anahtar kelimeler: Kazan Tatarcasında kişi adları, Tatarca, Kazan Tatarları, İsimbilim, Tataristan

Summary: This essay deals with personal names in the Kazan Tatar dialect of Turkish, a classification is made by considering the personal names' structural aspects and socio-cultural specific meanings in the cultural context of Kazan Tatars

Keywords: Personal names in the Kazan Tatarish, Tatarish, Kazan Tatars, Onomastics, Tataristan.

1. GİRİŞ

1.1. Tatarlar ve Tataristan

Tatar adı, Ruslar ve bazı batılı araştırmacılar tarafından Asya'daki bütün Türkleri adlandırmak üzere kullanılmıştır. Tatarlar ise karşılaştıkları hristiyanlaştırma propogandasına karşı tepki olarak 19. yüzyıla kadar kendilerini Müslüman olarak adlandırıyorlardı (Temir 1966: 418-422). Daha az olarak ise Kazanlı, Bulgar(lı), Tatar, Türk, Mişer ve Nogay adlarını kullanmışlardır (Ceylan 1998: 11). Bugün ise Tatar adı genellikle Tataristan ve Kırım halkı için kullanılmaktadır. 11. yüzyıldan itibaren bu bölgelere gelip yerleşen Kıpçak-Kuman Türkleri, Bulgar Türkleri ile karışarak bugünkü Tatar Türkleri'ni meydana getirmişlerdir (Bkz. Taymas 1988: 16-17; Özkan 1997: 144-145).

Milât sıralarından itibaren Volga bölgesine Bulgarlar ve bazı Türk topluluklarının geldiği kabul edilmektedir. Yerli halk olan Fin-Ugorlarla karışan bu topluluk daha sonra Moğolların *-Moğol-Türk karışımı bir orduyla-* bu yerleri istilâsı sonucu Moğol-Kıpçak topluluklarıyla karıştılar. Moğol İmparatorluğunun bölünmesi sonucunda bu bölgede Altınordu devleti kurulmuştur. Ancak bu devlet

* Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlisi.

bir Moğol devleti değil, daha çok bir Türk devleti niteliği taşımaktaydı. Çünkü devlet içindeki Türk unsurlar çoğunluğu teşkil etmekteydi. 14. yüzyılda tam bir Türk devleti hâline gelen Altınordu devleti, 15. yüzyılın başlarında küçük hanlıklara bölünmeye başlamıştır. 1437'de Ulug Muhammed Han, Kazan Hanlığını kurmuştur. Daha sonra bu hanlık 1552'de Rusların hâkimiyeti altına girmiştir.

Rusya Federasyonu'na bağlı bir cumhuriyet olarak 1990 yılında kurulan ve Orta Volga bölgesinde yer alan Tataristan, 68.000 kilometrekare yüzölçümüne sahip bir cumhuriyettir. Tataristan, kuzeyde Mari ve Udmurt, doğuda Başkurdistan ve batıda Çuvaşistan ile sınırdır. 1989 itibariyle Tataristan'da 3.641.742 kişi yaşamaktadır. Bu nüfusun 1.765.404'ünü Tatarlar, 1.575.357'sini Ruslar, 134.221'ini Çuvaşlar, 19.106'sını Başkurt'lar ve geri kalanını çeşitli etnik gruplar oluşturmaktadır.

1.2. Ses Farklılıkları

Tatarcada Türkiye Türkçesine göre bazı farklılıklar vardır. Arapçadan alınma adlardaki *ayın* sesi, Tatarcada *g* olmuştur: '*ali*' > '*gali*' gibi. Tataarcadaki *ŋ* sesi, Anadolu ağızlarında görülen nazal *n*'dir. Yazı çevriminde kullanmış olduğumuz diğer işaretler ve açıklamaları şöyledir:

ä ile gösterilen açık *e*, Türkiye Türkçesindeki *e*'den daha açık ve geniş söylenir.

ü sesi Türkiye Türkçesindeki *o*'dan daha dar ve kısadır; *o-u-ı* arasında bir sesi gösterir (Ercilasun 1991: 1087).

ũ sesi Türkiye Türkçesindeki *ö*'den daha dar ve kısadır; *ö-ü-i* arasında bir sesi gösterir (Ercilasun 1991: 1087).

ĩ sesi Türkiye Türkçesindeki *i*'den daha kısa, biraz geniş (*e*'ye benzer) söylenir. Bunun yanında Tataarcada normal *i* sesi de vardır.

1.3. Kazan Tatarlarında Kişi Adları¹:

Kazan Tatarlarının kişi adlarında çeşitli dillerin etkilerini görmek mümkündür. Bunda Tatarların geçirmiş oldukları kültürel evrelerin ve coğrafya yönünden de çeşitli kültürlerin bu yerlerde etkili olmasının rolü vardır. Bu açıdan baktığımızda Tatar kişi adlarını çeşitli gruplara ayırmak mümkündür. Sattarov, Kazan Tatar kişi adlarını şu gruplara ayırmaktadır (Sattarov 1981: 9-19):

¹ İncelememizde kullandığımız adlar Sattarov'un *Tatar İsmnâri Sözlüğü*, Tatarstan kitap nâşriyatı, Kazan, 1981 adlı sözlüğünden seçilmiştir.

a) Umumî Altay Grubu: Bu grup Altay dilleri diye adlandırılan Türk, Mogol, Mançu-Tunguz dilleri için ortak olan ve eskiden gelen kişi adlarını ve birleşik kişi adlarını içine almaktadır.

b) Eski Türkî Grup: Bu gruba bugünkü Türk halklarında ortak olarak kullanılan Türkçe kişi adları girmektedir.

c) Eski Tatar Dili Grubu: Genel Türkî ve Tatar leksikolojisine uygun kişi adları grubudur. Bu gruba Bulgar-Tatar ve Kıpçak dönemlerinden beri kullanılan adlar girmektedir.

ç) Arap Dilinden Giren Adlar Grubu: Bulgar hanı Almış'ın 922 yılında İslâm dinine girmesinden sonra İdil-Kama Bulgarları Arap kişi adlarını kullanmaya başlamışlardır. Bu tarihten itibaren Kazan Tatarlarında Arap kişi adlarını görmekteyiz.

d) Fars Dilinden Giren Adlar Grubu: Orta Asya, İran ve Doğu halkları ile oluşturulan etkileşim sonucu Farsça adlar da kullanılmaya başlanmıştır. Sattarov'a göre 10. yüzyıldan itibaren Türkçe, Arapça ve Farsça adlar arasında birleşik adlar da oluşturulmaya başlanmıştır. Kazan Tatarlarında, ileride değineceğimiz üzere Türkçe-Arapça, Türkçe-Farsça vb. birleşik adlar kullanılmaktadır.

e) Rus Dilinden ve Batı Avrupa Dillerinden Giren Adlar Grubu: Al'bert, Al'bina, Vil, Klara, Landış, Lena, Marat, Marsel', Rezeda, Renat vs. Bu gibi isimler Sattarov'a göre 1930-1940'lı yıllardan sonra sık bir biçimde kullanılmaya başlanmıştır (Sattarov 1981: 12).

f) 1917 Devriminden Sonra Tatar Kişi Adları Grubu: Sattarov, bu grubu kendi içinde de bölümlere ayırmıştır. Bazı Arap ve Fars asıllı adlar ve birleşik adlar Tatarlar tarafından bu dönemde kullanılmaya başlanmıştır. Sattarov'a göre, *Aygül, Ayzat, Ayzıräk, Aynaz, Çäçäk, Gülnaz, Gülçäçäk, Gülşat, Taşkın* vb. adlar bu dönemde çoğunlukla kullanılmaya başlanmıştır. Sattarov, 10. asırdan başlayarak İslam dinine giren Bulgar-Tatarlarda kullanılmaya başlayan adları da bu gruba dahil etmektedir: *Gadil, Galı, Galım, Gösman, Dilbär, Zübäydä, Kamil, Kärım, Mansur, Mädinä, Münir, Münirä* vb. (Sattarov 1981:13). Rus dilinden ve Avrupa dillerinden giren adların da bu dönemde çoğunlukla kullanıldığını belirten Sattarov, bu adları özel adlar ve devrimle ilgili ünlü kişilerin adlarından ve devrim düşüncelerini anlatan sözlerden kısaltılarak oluşturulan adlar olarak iki gruba ayırmaktadır: Al'mir-Al'mira, Anfisa, Ayda, Al'bina, Damir-Damira, Davıt, Diana, Flor-Flora, Floris, Lämara-Lämara (*Lenin-Marks*), Lämira (*Lenin i mirovaya revulyutsiyä*), Länä, Länar-Länara (*Lenin armiyäsä*), Läniz-Läniza (*Leninskiye zaväti*), Länur-Länura (*Lenin uçredil Revulyutsiyu*), Länuza (*Lenina Ul'yanova zaväti*), Länara, Larisa, Liliyä, Marat (*Jean Paul Marat'dan dolayı*), Marina, Marlän-Marläna (*Marks-Lenin*), Mars, Marsel'-Marsälä, Rübärt, Rüksana, Rümil-Rümile, Rüza,

Rüzalin-Rüzalina, Rägina, Räm-Räma (*Revulyutsiya mirovaya*), Ränas, Ränat-Ränata (*Revulyutsiya, nayka i truç*), Rävmir-Rävмира (*Revulyutsiya mirovaya*), Rita, Siräna, Ställa, Svätlana, Vil-Vilîn-Vilîna (*Vladimir İl'iç Lenin*), Viniira, Vilor-Vilora (*Vladimir İl'iç Lenin organiztor revulyutsin*), Zämfiira, Zamfira, Zamira, Zaräma vb. (Sattarov 1981:17-18).

2. YAPI BAKIMINDAN KİŞİ ADLARI

2.1. Tek Sözcükten Oluşan Kişi Adları:

Bunlar Türkçe ve çeşitli dillerden girmiş olan adlardır: Abay (Abatay), Abaz (Abbas), Abdulla, Adil, Adilä, Agaz, Añir, Almas, Altın, Anar-Anara, Ardaş (Aradaş), Arslan, Arzu, Asiyä, Asman, Atilla-Attila, Atsız, Avan, Aydar (Haydar), Aydın, Azamat, Azat, Azim, Azimä, Bähräm, Bahadır, Bakıy, Banu, Barçın, Battal, Bazirgän-Bazarkän, Bibi, Çagatay, Çingiz, Çura, Därviş, Dana, Däwlät, Dilarä, Dilavär, Dilbär, Färidä, Färidun, Färit, Fäwzi-Fäwziyä, Fäysal, Fañir, Fatih, Fatyma, Fazilät, Firdäwsi, Firdüs, Fırgat', Firuz, Gül, Gäräy, Gäwhär, Gabbas, Gabdulla, Gabit-Gabidä, Gadil, Gali, Galim-Galimä, Gamäl/Gamäliyä (Amel), Gani-Ganiya, Gazanfar, Gazi, Gaziz-Gazizä, Güfran, Gümür, Gümär, Güsman, Han, Hazan, Kürt-Kurt, Kütlü, Kütlük, Küyaş, Kübra, Küçük, Kümüş, Kaçmas, Kadir, Kadriyä, Kaldı, Kalmış, Kamal, Kamil-Kamilä, Kanak (kaymak), Kaplan, Karay, Kärim-Kärimä, Kazan, Kılıç, Kunay, Läbib-Läbibä, Hacı, Hükim-Hükimä, Lalä, Halis, Lükman, Mügammär, Mükärräm, Mükaddär, Mükaddäs, Mühämät, Mühtäräm, Mädinä, Mähbüb-Mähbübä, Mälik, Mänzil, Maksud, Malik-Malikä, Mamat-Mämät, Mamay (Muhammed), Mansur, Mizan, Mükatdär, Mühlis-Mühlisä, Mürat, Müstafa, Müzaffar, Mulla, Näbi, Nəcip-Nəcibä, Närkis, Näsradin, Näwruz, Nadidä, Nadir, Nig'met, Nüsürät, Nur, Pakizä, Rüstäm, Rəcäp, Rämzi, Räsül, Rəşat, Rəyhan, Rañman, Ramazan, Rişat, Ruslan (*Arslan*'ın Rusçalaştırılmış şekli), Səfär, Sälim, Sälvi, Särvär, Särvät, Säwdä, Saban, Sabir, Safa, Sami, Satış, Sitarä, Sülтан, Şührät, Şükran, Şaban, Şadi, Şadiyä, Şahbaz, Şakir-Şakirä, Şamil, Şirin, Tügrul, Tüman, Türgın, Türsın, Tüzak, Tüläk, Tabib-Tabibä, Tahir-Tahirä, Talib, Tañ, Tañatmış, Tañış, Tatlı, Taymas, Tilmiz, Timür, Tufan, Tugan, Tukay, Tuktamış, Turay, Turgay, Uraz, Vacip-Vacibä, Yüsif, Yüzikäy, Zübärcät, Zübäydä, Zülal-Zülalä, Zühäl, Züläyha, Zülmät, Zühra, Zahid-Zahidä, Zäki-Zäkiyä, Zäynäp, Zinnät, Ziya.

2.2. BİRLEŞİK SÖZCÜKLERDEN OLUŞAN KİŞİ ADLARI

Bu grup iki sözcükten oluşan kişi adlarıdır.

2.2.1. Türkçe+Türkçe Birleşik Kişi Adları:

Acunbay, Agabay, Agağan, Ağış-Ağış (*ak+iş*), Akarslan, Akbars, Akbaş, Akbatır, Akbay, Akbuga, Akbulat, Akçulpan, Akçura, Akgäräy, Akkam (*ak+kam*),

Akkılıç, Akkübäk, Aktañ, Aktañay, Aktimır, Aktugan, Akñan, Alıparıslan, Altañ, Altıbay, Altınay, Altınbay, Altınbuga, Altıngäräy, Altış, Altugan, Arslanbäk, Arslanbay, Atabäk, Atabay, Aybik-Aybik-Aybäk, Aybaktı, Aybars, Aybaş, Aybikä, Aybikäç, Aybuga, Aykün, Aytaş, Aytimır, Aytiräk, Aytugan, Aytugay, Ayyüldız, Bükäyñan, Bäyrämbay, Balbikä, Ballıbay, Bars, Barsbay, Barsbuga, Barsbuga, Barşñan, Bayarlan, Bayaslan, Baybars, Baybatır, Baybüri, Baygäräy, Baykütli, Baykılıç, Baykuçkar, Bikbars, Bikbatır, Bikbuga, Çurabatır, Çurabay, Çurabulat, Çurañan, Gäräybäk, Gäräyñan, Ğanbäk, Ğanbikä, Ğanbirdi, Ğanbulat, Ğangäräy, Ğizbay, Ğizbikä, Kabanbäk, Kabanbay, Kaldıbay, Kaldıbikä, Kambulat, Kaplanbäk, Kaplangäräy, Karaarlan, Karabars, Karabatır, Karabay, Karabirdi, Karabulat, Karaçaç, Karaçura, Karataş, Karatimır, Karañan, Karlıñan, Kazanbäk, Kazanbay, Kılıçarlan, Kılıçbay, Kızılbay, Kurtaş, Kurtay, Kütlıbars, Kütlıbay, Kütlıbikä, Kütlıbirdi, Kütlıbuga, Kütlıgäräy, Kütlıgildı, Kütlıkazan, Kütlıñan, Küçikbay, Küçbatır, Kümışay, Künbay, Künbikä, Künbirdi, Küntimır, Kuntugan, Miñlibay, Miñlibikä, Sagınbay, Sagınbikä, Sarıbäk, Sarıbala, Sarıbuga, Türbatır, Türbay, Türsinbay, Türsinbikä, Tüzbay, Tیلäkbay, Tیلäkbirdi, Tañbatır, Tañbikä, Tañçı, Tañçıbay, Tañçulpan, Tañsarı, Tañtaş, Tanay, Tatlıbay, Tatlıbikä, Tatlıkildı, Taybäk, Taybars, Taybikä, Tayñan, Timırbäk, Timırbay, Timırbikä, Timırbulat, Timırgäräy, Timırkütlik, Timırtaş, Timırñan, Tinbars, Tinbay, Tinbikä, Tinbulat, Tinkildı, Tintugan, Tinñan, Tuganay, Tuganbay, Urazbäk, Urazbirdi, Urazñan, Urtabay, Yürtbağış, Yürtlıbay, Yüzlıbay, Yüzlıbikä, Yığıtıbay, Yılıkıbay.

2.2.2. Türkçe+Arapça Sözcüklerden Oluşan Kişi Adları:

Akdäwlät, Akmürat, Akmulla, Aknazar, Aksäyit, Arslangazi, Aygali, Aymürat, Aymüñämmät, Aynur, Aysülтан, Ayzüñrä, Bäyrämğali, Bayähmät, Baydäwlät, Baygali, Bayislam, Baynazar, Gäräynur, Ğandäwlät, Ğanmürat, Kütlıgali, Kütlıväli, Miñligali, Miñligazi, Miñlikamär, Miñliväli, Sabangali, Tañsülтан, Timırgali, Timırväli.

2.2.3. Türkçe+Farsça Sözcüklerden Oluşan Kişi Adları:

Alçirä (al+F. çehre), Altınşa, Aybanu, Aybibi, Ayğül, Ayguca, Aymürza, Aynaz, Ayzadä, Bürçan (böri+can), Baycan, Bayguca-Bayñuca, Gäräyşa, Kütlıbanu, Kütlımärdan, Kütlımurza, Kütlışa, Karañuca, Miñlibanu, Miñlican, Miñliruy, Miñlişa, Tatlıcan, Timırcan, Timırşa, Urazğül, Yüzlıbanu.

2.2.4. Arapça+Türkçe Sözcüklerden Oluşan Kişi Adları:

Allabirdi, Bakıñan, Däwlätbay, Däwlätbirdi, Däwlätgäräy, Däwlätñan, Fatıhgäräy, Gabdılbay, Gabdılgäräy, Gabdıtukay-Gabtukay, Gabdullañan, Gadılbäk, Gadılbay, Gadılbikä, Gadılbirdi, Gadılgäräy, Gadılñan, Galimbäk, Galimbay, Galimñan, Galiñan, Ganıbay, Gümärbay, Gümärbikä, Gümärñan, Gümırbay, Gümırbikä, Ğäkimñan, Ğämithan, Ğacıbay, Ğacıgäräy, Ğakbirdi,

Ḥakbulat, Ḥodaybirdi, Kārimbay, Kārimḥan, Kadīrbay, Kadīrbikā, Kamārbikā, Kamalātdin, Māwlabirdi, Mūratabāk, Mūratabirdi, Mūrathān, Māḥbūbbikā, Mullabāk, Mullabay, Mullabirdi, Mullagārāy, Mullaḥan, Musabay, Musaḥan, Mūbarākḥan, Mūḥāmmātḥan, Nadīrbay, Nadīrḥan, Niṣanbay, Nurbāk, Nurbikā, Nurgārāy, Nurlı, Nurlıbikā, Nurḥan, Raḥmanbay, Rāḥimbāk, Rāḥimbay, Rāḥimgārāy, Sabīrḥan, Sāfārbay, Sālimbāk, Sālimbay, Sālimgārāy, Sālimḥan, Sūltanbāk, Sūltanbay, Sūltantimīr, Sūltangildi, Yūsıfıbay, Yūsıfḥan, Zāynāpbikā.

2.2.5. Arapça+Arapça Sözcüklerden Oluşan Kişi Adları:

Amanulla, Azamatulla, Dāwılātgalı, Gabbasgalı, Gabdılcābbar, Gabdılcāmil, Gabdılgafur, Gabdılnābi, Gabdılnur, Gabdılvāli, Gabdılvahap, Gabdınur, Gabdırāşit, Gabdırāzzak, Gabdırāḥman/Gabdraḥman, Gabdıssālam, Gadılmūḥāmmāt, Galimūrat, Galimūḥāmmāt, Galimulla, Galınur, Galıḥāydār, Gazıgalı, Gazıkamal, Gazimūrat, Gazimulla, Gazınur, Gümīrdāwılāt, Gūsmangalı, Gūsmanḥuca, Ḥacıgalı, Ḥacımūrat, Ḥakmulla, Lūtfulla, Mūḥāmmātfatıḥ, Mūḥāmmātgalı, Mūḥāmmātnābi, Mūḥāmmātnur, Mūḥāmmātvāli, Mullagalı, Mullaḥāsān, Musagalı, Nūsratulla, Nasrulla, Niğ'metulla, Nizamātdin, Nurdāwılāt, Nurgalı, Nurgazı, Nurvāli, Nurḥāsān, Nurḥak, Sūltanmūrat, Sūltannābi, Vālinur, Vālırāsul, Vālıraḥman, Yūsıfgalı, Zūlcamal, Zūlkārim, Zūlkamār, Zūlkamal, Zūlkarnay, Zıyatulla.

2.2.6. Arapça+Farsça Sözcüklerden Oluşan Kişi Adları:

Fatıḥcan, Gabdılcān, Gabdıḥuca, Gabdullacān, Gabıtcan, Gadılbanu, Gadılmūrza, Gadılşa, Gadılḥuca, Ḥākımşa, Ḥākımzadā, Ḥāmitşa, Kārimcan, Kārimşa, Kadīrbanu, Kadırşa, Kadricıhan, Kamārbanu, Kamārgül, Kamilcan, Mūrātşa, Mūbarākcan, Mūbarākşa, Mūḥāmmātcān, Mūḥāmmātşa, Mullacān, Nurbanu, Nurcan, Nurgül, Nurḥuca, Nurzadā, Rāḥımzadā, Sūltanbanu, Sūltanşa, Sabırcan, Tahırzadā, Yūsıfcan, Zūlbāhar, Zūlfinaz, Zāynāpbanu, Zınnātbanu, Zınnātcan.

2.2.7. Farsça+Farsça Sözcüklerden Oluşan Kişi Adları:

Abruy, Bibıbanu, Bibıgül, Bibıgülbanu, Dilbārbanu, Firuzşa, Gülbanu, Gülcān, Güldana, Gülrıy, Gülsārvār, Lalāgül, Mārdancān, Mārdanşa, Mirbanu.

2.2.8. Farsça+Arapça Sözcüklerden Oluşan Kişi Adları:

Abılḥāyāt, Bibıgayşā, Bıbinur, Bıbizāynāp, Gülcamal, Güldāwılāt, Gülrāyḥan, Gülzahıdā, Gülzaman, Mūrzagalı, Mūrzavāli, Mırfatıḥ, Mırgalı, Mırgazı, Mırhāsān, Mırzavāli, Nāwruzgalı, Şagalı (Şah+alı), Şatmūrat, Şırāhmāt, Şırgazı.

2.2.9. Farsça+Türkçe Sözcüklerden Oluşan Kişi Adları:

Arzubay, Gölçäçäk, Gölhan, Käncäkildä, Mürzabay, Mürzağan, Mirarslan, Mirgäräy, Mirzabäk, Mirzabay, Mirzabirdi, Mirzağan, Näwruzbay, Näwruzbiäk, Näwruzhan, Rüstämhan, Rüstämbay, Şahbazgäräy, Şirarslan, Şirhan.

3. ANLAM ALANLARI BAKIMINDAN KİŞİ ADLARI

3.1. Dini İnanç Taşıyan Kişi Adları:

İnsanlar inandıkları, üyesi oldukları dinin kutsal kişilerinin adlarını ve dinle ilgili adları çocuklarına vermektedirler. Tatarlar da inandıkları dini ve din büyüklerini ululama amacıyla dini adları kişi adı olarak kullanmaktadırlar. İslâm dinine bağlı olan Tatarlar arasında da çoğunlukla, İslâm dinine ait adları ve Kur'an'da da geçen ve müslümanlarca da kutsal sayılan Yahudiliğe ve Hıristiyanlığa ait olan Musa, Meryem, İbrahim, Yusuf vb. adları da görmektediriz: Amanulla, Aygali, Aymühämmät, Azamatulla, Bäytulla, Bayähmät, Bayislam, Baymühämmät, Fatıma, Güfran, Gümär, Gümärbay, Gümärbikä, Gümärhan, Güsman, GÜsmangali, GÜsmanhuca, Gabbasgali, Gabdilbay, Gabdilcäbbar, Gabdilcämil, Gabdilgafur, Gabdilnabi, Gabdilnur, Gabdilväli, Gabdilvahap, Gabdilhuca, Gabdıraşit, Gabdıraşman, Gabdissälam, Gabdulla, Gabdullacan, Gabdullağan, Gali, Galimürat, Galimulla, Galinur, Galişa, Galişir, Galişäydär, Galişan, Håknulla, Halit-Halidä, İbrahim, Kadir, Kamalätin, Karämätulla, Lütfulla, Müstafa, Mühämmät, Mühämmätcan, Mühämmätgali, Mühämmätnabi, Mühämmätnur, Mühämmätşa, Mühämmätväli, Mühämmätghan, Mär'yäm, Mamat-Mämät, Musa, Musabay, Musahan, Nüsratulla, Nasrätin, Nig'mätulla, Nizamätin, Räsül, Rähimbäk, Rähimbay, Rähimgäräy, Raşman, Raşmanbay, Vacip-Vacibä, Yüsif, Yüsifbay, Yüsifcan, Yüsifgali, Yüsifhan, Zäkäriya, Zıyatulla.

3.2. Dilek Bildiren Kişi Adları:

Tatarlar, çocuklarının iyi huylu, güzel karakterli, saygın kişiler olmaları ve mutluluk içinde yaşamaları amacıyla, anlam yönünden iyiyi, güzeli karşılayan çeşitli adları kullanmaktadırlar: Abız, Abızbay, Abızbiäk, Abızgäräy, Abızhan, Abruş, Adil-Adilä, Agabay, Agağan, Agış, Akbatır, Akbay, Akçulpan, Akçura, Akdäwlät, Akgäräy, Akkilç, Akmürat, Aknulla, Aknazar, Akşan, Altan, Altınay, Altınbay, Altınğäräy, Altınşa, Atabäk, Atabay, Aybik-Aybäk, Aybaktı, Aybanu, Aybars, Aybibi, Aybikä, Ayçäçäk, Aydın, Aygali, Ayguca, Aygöl, Aykün, Aymürat, Aynaz, Aynur, Aysültan, Aytaş, Aytugan, Ayyüldız, Ayzühürä, Ayzadä, Azim-Azimä, Bakay, Balbikä, Ballıbay, Bayarslan, Baybars, Baycan, Baydäwlät, Baygäräy, Baygali, Baykütli, Baykılıç, Baynazar, Bayhuca, Däwlät, Däwlätbay, Däwlätbirdi, Däwlätgäräy, Däwlätgali, Dana, Dilarä, Dilbär, Dilbärbanu, Färidä, Färidun, Fazilät, Gadil, Gadilbäk, Gadilbanu, Gadilbay, Gadilbiäk, Gadilbirdi, Gadilşa, Gadilşa, Gadilşan, Galim, Galimbäk, Galimbay, Galimcan, Galimşa,

Galimhan, Gani, Ganibay, Ganişa, Gülzar, Gül, Gülbanu, Gülcan, Gülçaçäk, Güldäwlät, Güldana, Gülrüy, Gülsärvär, Gülhan, Güzäl, Güzälbay, Güzälbikä, Hâkim, Hâkimhan, Hâkimşa, Hâmithan, Kadırbay, Kadırbikä, Kadriyâ, Kamärgül, Kamalätidin, Kamal, Kamilcan, Kamil-Kamilä, Kanak (*kaymak, tatli*), Kazan (*rızıklı olsun diye*), Kazanbay, Kazanbäk, Kärimbay, Kärimcan, Kärim-Kärimä, Kärimşa, Kärimhan, Kütlü, Kütlübäk, Kütlübanu, Kütlübay, Kütlübikä, Kütlügäräy, Kütlükazan, Kütlüşa, Kütlüväli, Kütlühan, Küyaş (*aydınlık*), Künbay, Künbikä, Künbirdi, Mahidä, Mulla, Mullabäk, Mullabay, Mullahäsän, Mübaräkcan, Mübaräkhan, Mükaddäs, Nadidä, Nazlı, Nur, Nurbäk, Nurbanu, Nurbikä, Nurcan, Nurgül, Nurgazi, Nurlı, Nurlıbanu, Nurhak, Nurhan, Pakizä, Sälim, Sälimbay, Särvät, Sülтан, Sülтанbäk, Sülтанbay, Şakir, Şakirä, Şamil, Şührät, Tatlıbäk, Tatlıbay, Tatlıbikä, Urazbäk, Urazbay, Urazbikä, Urazhan, ülihan, Välinur, Välirahman, Yüzlibanu, Yüzlibikä, Zahid-Zahidä, Zäki-Zäkiyâ, Zülbähar, Zülkärim, Zülkamär.

3.3. Kahramanlık Belirten Kişi Adları:

Tatarların kullandıkları kişi adlarında görülen bir özellik de, çocukların cesur, kahraman, toplum tarafından saygı gören insanlar olması dileğiyle, hem anlam yönünden bu özellikleri taşıyan adları hem de tarihi kişiliklerin adlarını çocuklarına vermeleridir: Ağahan, Atilla-Attila, Akbatır, Akbulat, Akgäräy, Akkılıç, Aktimür, Aybäk, Aybars, Aytaş, Aytimür, Azamat, Azamatulla, Azim-Azimä, Bahadır, Batırgäräy, Batırşa, Battal, Baybatır, Baygäräy, Baykılıç, Bükäy, Bükäyhan, Çagatay, Çingiz, Fatih, Fatihgäräy, Firdäwsi, Gazanfar, Gazi, Gazigali, Gazimürat, Gazinur, Gäräy, Gäräybäk, Gäräynur, Gäräyşa, Gäräyhan, Hanbulat, Hangäräy, Küşbatır, Kılıç, Kılıçarslan, Müzaffar, Mälük, Mirgäräy, Mirgazi, Rüşlan, Rüştam, Rüştämby, Rüştämhan, Sälähätidin, Sälim, Sälimbay, Sülтан, Sülтанbäk, Sülтанbay, Sülтанtimür, Timür, Timürbäk, Timürbay, Timürbikä, Timürbulat, Timürkütük, Timürşa, Timürtaş, Timürhan, Tinbulat, Turbatır, Uraz, Urazbäk, Urazbay.

3.4. Renklerle Kurulan Kişi Adları:

Renklerin taşıdıkları önem ve anlam bilinmektedir. Meselâ Türk kültüründe ak renk; çocuğun ak, temiz, saf ve bahtlı olmasını belirtmektedir. Tatarlarda da, bu tür istekleri ve çocuğun fizikî özelliklerini belirtmek için renk adlarıyla birlikte kurulmuş çeşitli birleşik kişi adları kullanılmaktadır: Akarslan, Akbaş, Akbatır, Akbay, Akbuga, Akbulat, Akçulpan, Akçura, Akdäwlät, Akgäräy, Akkam, Akkılıç, Akmürat, Akmulla, Aktimür, Aktugan, Akhan, Karaarslan, Karabatır, Karabay, Karabirdi, Karabulat, Karaçaç, Karaçura, Karaşan, Karaşuca, Karay, Kızılbay, Sarıbäk, Sarıbala, Sarıbuga.

3.5. Hayvan Adlarıyla Kurulan Kişi Adları:

Tatarlar, çocuklarının güçlü, sağlam yapılı olmaları dileğiyle, kuvvet ve cesaretin sembolü olan hayvanların adlarını, çocuklarına vermek suretiyle Türk ve Tatar kültüründe yer alan hayvanların adlarını da, ad olarak kullanmaktadırlar. Çocukların bahtlı, kutlu, saygın olmaları ve güçlü kuvvetli olmaları amacıyla kurulan bu birleşik adlar şunlardır: Akarslan, Akbars, Akbuga, Alıparslan, Altınbuga, Arslan, Arslanbäk, Arslanbay, Arslangazi, Aybars, Aybuga, Bars, Barsbay, Barsbuga, Barşhan, Bayarslan, Baybars, Bibars (bäk+bars), Bikbars, Bikbuga, Bürçan (Börü+can), Kaplan, Kaplanbäk, Kaplangäräy, Karaarslan, Karabars, Kürt-Kurt, Kütlıbars, Kütlıbuga, Kurtaş, Kurtay, Ruslan, Sarıbuga, Şünkar, Şahbaz, Şirarslan, Şirgazi, Şirşhan, Taybars, Tinbars, Tügrül.

3.6. Çocukların Yaşaması İçin Verilen Kişi Adları:

Çocukları ölen aileler, yeni doğan çocuklarının da ölmemesi isteğiyle, Kaldı, Kaldıbay, Kaldıbikä, Kalmış, Kaçmas, Türbatır, Türbay, Türgın, Türsın, Türsınbay, Türsınbikä vb. adları kullanmaktadırlar. Şer güçlerin çocukları öldürmemesi için de çocuklara, Akkılıç, Almas, Atsız, Baykılıç, Bürçan, Kılıç, Kılıçarslan, Kılıçbay, Sagınbay, Sagınbikä, Satış, Taymas (*ölmez çocuk*), Tüzak (*şer güçlere karşı*) vb. adları vermektedirler. Tatarlar ayrıca dilekleri yerine geldiği için ve çocuklarının uzun ömürlü olmaları için, Abılhâyät, Ağış, Allabirdi, Amanbay, Amanulla, Arzu, Arzubay, Bakay (*beka+ay*), Diñgiz, Gümır, Gümırbay, Gümırbikä, Gümırdäwlat, Gümıruzak, Hıkbirdi, Hınbirdi, Hodaybirdi, Künbirdi, Müratbäk, Müratbirdi, Müratşa, Ränat-Ränata, Tiläkbay, Tiläkbirdi, Tinbay, Tinbikä, Yürtbagış, Yürtlıbay (*yurdu olan manasında*) vb. adları vermektedirler.

3.7. Doğum Zamanıyla İlgili Kişi Adları:

Çocukların doğdukları gün veya zamanı hatırlama isteği ve o günün önemini, anlamını çocuklara da hissettirmek amacıyla çeşitli adlar, çocuklara kişi adı olarak verilmektedir: Agaz (*1. çocuğa 'baş, başlanış'*), Akşubat (*Şubat ayında, karlı zamanda doğana*), Aktar (*Tan atarken doğana*), Altar, Altış (*6. çocuğa*), Altugan (*1. doğana*), Ardaş/Aradaş (*ilk kız çocuktan 4,5 sene sonra doğan erkek çocuğa*), Aşir (*sonuncu çocuğa*), Aybaş (*aybaşında doğan çocuğa ve ay gibi parlak olsun diye*), Küntugan, Karlıhan (*kar zamanında doğana*), Năwruz, Năwruzbay, Năwruzbikä, Năwruzhan, Nugay (mog. 12 hayvan yılı), Nugaybäk, Răcäp, Ramazan, Săfär, Săfärbikä, Saban, Sabanbay, Sabangali (*Saban, ekip biçme zamanında doğan çocuğa veriliyor. Baharda saban törenleri de yapılıyor.*), Şaban, Tüman (*dumanlı günde doğana*), Tañatmış, Tañbatır, Tañbikä, Tañçulpan, Tañsultan, Urtabay (*ortanca çocuğa*), Yilkıbay (*at yılında doğana*).

3.8. Çocukların Fizikî Özelliklerini Belirten Kişi Adları:

Tatarlarda çocukların fizikî özelliklerini belirten adlar da kişi adı olarak kullanılmaktadır. Vücudunda ben olan çocuklara, Miñlibanu, Miñlibay, Miñlibikâ; ikiz doğan çocuklara, İgizbay, İgizbikâ; küçük veya zayıf doğan çocuklara, Kūçik, Kūçikbay; ayak veya el parmakları altı olana, Altıbay; saç veya yüz rengine göre de Karaçaç, Sarıbala, Sarıbuga vb. adlar verilmektedir.

Kaynaklar

- CEYLAN, Emine (1998) "Tatarlar ve Tatarca", *Çağdaş Türk Dili*, 121: 11-18.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican (1991) "Tatar Türkçesinin Kısa Grameri", *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1087-1096.
- ÖGEL, Bahaeddin (1974) "Tatar", *İslam Ansiklopedisi XIII/I*: 50-56.
- ÖZKAN, Nevzat (1997) *Türk Dünyası Nüfus-Sosyal Yapı-Dil-Edebiyat*, Kayseri: Geçit Yayınları.
- RASONYÍ, Laszlo (1996) *Tarihte Türklük*, (4. Baskı) Ankara: TKAE Yayınları.
- SATTAROV, G. F. (1981) *Tatar İsmnâri Sözlüğü*, Tatarstan Kitap Nâşriyatı, Kazan, ss. 256.
- TATARISCH-DEUTSCHES WÖRTERBUCH* (1989) Wiesbaden.
- TATARSKO-RUSSKIY SLOVAR'* (1966), Moskva.
- TAYMAS, Abdullah Battal (1988) *Kazan Türkleri*, Ankara.
- TEMİR, Ahmet (1966) "Fr. W. Radloff'un Kazan Raporları", *Arat İçin*, Ankara: 418-422.
- TEMİR, Ahmet (1974) "Tatarların Yayılışı", *İslam Ansiklopedisi XIII/I*: 56-58.